

UDK 94(497.5)
Pregledni rad
Primljeno: 27. XII. 2018.
Prihvaćeno: 24. VII. 2019.

Prilozi za povijest i djelovanje Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca u Zagrebu

Vlatko Smiljanić*

Društveni život Hrvatske u međuratnom razdoblju uvelike je obilježen kazališnom kulturom, koja je zauzimala važan dio svakidašnjice. Najvažnija ustanova kazališnoga amaterizma zasigurno je Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca sa sjedištem u Zagrebu, koja je djelovala od 1926. do 1941. godine. Ona se usko dovodi u vezu sa središnjom hrvatskom politikom toga vremena, koja je posebice promicala hrvatsku kulturu, pučko obrazovanje i očuvanje hrvatskoga kulturnoga identiteta. U radu je donesen pregled djelatnosti Matice od osnutka do prestanka djelovanja, a istraživanje je utemeljeno na arhivskim izvorima i onovremenoj periodici.

Ključne riječi: Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, povijest hrvatskoga kazališta, pučko obrazovanje, društvena povijest

* Vlatko Smiljanić, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: vsmiljanic@hrstud.hr

1. Uvod

Upoznati kazalište želja je svake osobe koja posvećuje osobitu pažnju umjetnosti i literaturi. Književnost svake vrste pred nama je u pisanim djelima, likovna umjetnost u galerijama i opet u knjigama koje otkrivaju poglede u sve vrste likovne umjetnosti. Kazališna umjetnost nije toliko pristupačna čak ni onima koji imaju prilike gledati predstave na gradskim pozornicama. Tako upoznaju dramska djela. Prema velikoj hrvatskoj dramskoj autorici Mariji Jurić Zagorki priprosti gledatelji slabo razumiju procese u kojima se stvara i razvija kazališna umjetnost, »taj veliki umjetnički atelier« (Jurić Zagorka, 1935a).

Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu temeljna je kazališna institucija Hrvatske. Svoje službeno postojanje datira u sredinu XIX. stoljeća. No, pristup tomu kazalištu imali su isključivo građanstvo i viši slojevi društva, što zbog loših komunikacijskih veza, što zbog izvora prihoda. Seljaštvo, a kasnije i radništvo, nisu imali adekvatan sustav informiranja o kazališnim događanjima, a ni dostatna sredstva za ulaznice. U međuratno doba (1918.-1941.) kazališna umjetnost posebno je intenzivirana jer je postala sve prihvaćenija u svim društvenim strukturama. Seoski puk, koji je u postotku stanovništva brojio više od tri četvrtine njegova ukupna broja, teško je mogao doći u grad pogledati predstavu. Njima je, stoga, valjalo omogućiti pristup umjetnosti koja je tada bila najpopularnija, s obzirom na to da su radio prijemnici bili tek u rijetkim građanskim domovima, a novine su pomalo postajale zastarjele (HNK, s. a.). Kao svojevrsni oponent Hrvatskomu narodnomu kazalištu u Zagrebu, pristupačniji seljačkomu stanovništvu, dvadesetih godina XX. stoljeća nastala je Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca (MHKD), "druga" institucija kazalište umjetnosti, koja je bila aktivna u Hrvatskoj sve do početka Drugoga svjetskoga rata (Ljubić, 2003, 267).

Cilj je ovoga rada analizirati dostupno arhivsko i novinsko gradivo o Matici hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Interpretirano je (primarno) gradivo iz Državnoga arhiva u Zagrebu te novinski članci (sekundarno gradivo) iz onovremene periodike, koje se je bavilo kazalištem i kulturom općenito. Riječ je, napose, o časopisima *Hrvatica*, *Ženski list*, *Karlovački novi list*, *Sveta Cecilija* i *Planinar*. Osim toga, autor je koristio i suvremenu hrvatsku znanstvenu literaturu, koja se dotiče teme kazališta u međuratnom razdoblju XX. stoljeća.

Tijekom analize navedenoga gradiva nipošto se ne smije zanemariti povijesno-politički kontekst vremena i prostora u kojem je djelovala ta, slobodno možemo reći, institucija. Od dana ujedinjenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila je suočena s nacionalnom, kulturnom i vjerskom heterogenošću. Logična posljedica takvoga stanja u državi bio je konstantni sukob oko nacionalnoga pitanja i različiti načini rješavanja toga pitanja. Političke stranke imale su previše različite programe da bi bilo moguće naći zajednički jezik – zalaganja za centralizam na jednoj

i federalizam na drugoj strani nisu mogla dovesti ni do kakvoga kompromisa, što je dodatno onemogućavalo konstruktivan parlamentarni život te ustavne i parlamentarne monarhije. Deset godina negiranja nacionalnih, povijesnih i kulturnih različitosti naroda koji su sa svojim različitim tradicijama tvorili Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i od kojih se pokušavala stvoriti jedna nacija imalo je za posljedicu državnu krizu, koju je kralj Aleksandar Karađorđević odlučio riješiti proglašenjem diktature 6. siječnja 1929. godine. Diktatura kralja Aleksandra bila je autoritarna diktatura. Ona se u političkoj teoriji definira kao vladavina jedne ili više osoba koje monopoliziraju svu vlast u državi bez izvanjskih ograničenja. Ukida se opozicija, politički i društveni pluralizam i sloboda medija, a pravna država se zamjenjuje političkom. Autoritarna diktatura zadovoljava se političkom kontrolom države bez namjere da ovlada cjelokupnim društvenim i kulturnim životom zajednice. Važno obilježje autoritarne diktature, kojim se razlikuje od totalitarne, to je da je ona ograničena zakonima. Osim zakonima, diktatura kralja Aleksandra bila je definirana i propisanim državnim ideologijom integralnoga jugoslavenstva (Cipek, 2006, 284-286).

Od samih početaka kazališne umjetnosti pa do današnjih dana ona je bila mjesto potvrđivanja moći i važnosti vlasti ili ipak komentar na istu. S pozornica su redovito o velikim povijesnim datumima i o njihovu obilježavanju odjekivale budnice, politički govori i odigravale se scene iz bliže ili dalje herojske prošlosti, važne za cjelokupnu društvenu zajednicu ili neki njezin segment od veće društvene važnosti poput stranaka i udruga. Tijekom međuratnoga razdoblja kazalište je često znalo u svojem gledalištu ugostiti političare poput Vladka Mačeka ili Augusta Košutića, vladare poput kneza Pavla te predstavnike pojedinih strukovnih udruga, koji su najčešće svojom nazočnošću uveličavali te dobrotvorne programe na kojima je prikupljan novac za njihov rad. To su udruženja poput Seljačke sloge, Hrvatske žene, Hrvatske seljačke (i građanske) zaštite, Jadranske straže i brojne druge udruge. Novac je pritom, primjerice, prikupljan u korist izgradnje crkve na Plitvicama ili čak akcija za čistoću Jadranskoga mora. Očita je povezanost tih udruga s Maticom hrvatskih kazališnih dobrovoljaca jer je njihov zajednički cilj djelovanja bio narodno prosvjeđivanje, koji su tada vodili ugledni članovi Hrvatske seljačke stranke, koja je u to doba postala nacionalnim pokretom. U tom je pogledu i pitanje promocije pučke kulture i kazališnoga amaterizma uz pomoć organiziranja kazališnoga života, kako u Zagrebu, tako i u drugim gradovima gdje je djelovala Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Redovite su bile i svečane akademije, primjerice ona u spomen 300. obljetnice Jeana Raciena u malom kazalištu (današnje Kazalište Gavella u Frankopanskoj ulici u Zagrebu), održano 20. prosinca 1939. godine. Takve priredbe, sastavljene od točaka iz dramskoga i glazbenoga repertoara obično su imale i utjecajne pokrovitelje, kao što su kipar Ivan Meštrović ili kardinal Alojzije Stepinac, a izvođači su najčešće bili dramski, operni i

baletni, ali vrlo često i Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Dakle, kazalište je služilo i kao društvena, a ne samo umjetnička pozornica (Banović, 2013, 40-46).

U načelu, međuratno razdoblje hrvatske povijesti nije pobudilo veći interes hrvatskih povjesničara, osim kada govorimo o proučavanju političke povijesti i temama kao što su političke stranke i njihovi međudodnosi, problem Vidovdansko-ustava, političari kao što su Stjepan Radić, Svetozar Pribićević i dr. Proučavanje kulturne povijesti velikim je dijelom ostalo zanemareno i nedovoljno kritički istraženo. Prije znanstvene analize povijesti djelovanja Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, najučestalije o toj instituciji pisala je Marija Jurić Zagorka u časopisima *Hrvatica* i *Ženski list*. Osim nje, spomen na Maticu može se pronaći u *Svetoj Ceciliji*, *Hrvatskom planinaru*, *Karlovačkom novom listu* i dr. Gotovo svi tekstovi datiraju u tridesete godine XX. stoljeća, kada je bilo najintenzivnije Matičino djelovanje. S historiografskoga gledišta, proučavanje povijesti i djelovanja Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca započelo je vrlo kasno, tek šezdesetak godina nakon prestanka njezina djelovanja. Prvi rad o povijesti i djelovanju te institucije objavio je Branko Hećimović. U svojem radu objavljenom 2002. godine Hećimović u prvi plan postavlja tezu da je Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca dugogodišnja jedna i jedinstvena protuteža Hrvatskomu narodnomu kazalištu (Hećimović, 2002, 135-156). Tu tezu argumentira zaista iscrpnom analizom njezina rada te priloženoga repertoara, koji je prethodno objavljen 1930. godine (Albini i dr., 1930). Osim Hećimovića, Maticu u svojim djelima spominje hrvatska teatrologinja i profesorica s Akademije dramskih umjetnosti u Zagrebu Snježana Banović (Banović, 2012; 2013).

2. Osnutak i djelovanje

Historiografija ne može utvrditi točan datum osnutka Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. U dva temeljna izvora koja spominju podatak o osnutku, najprije u fondu Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, koji se nalazi u Državnom arhivu u Zagrebu (HR-DAZG-1005), navodi se 1926. godina kao utemeljujuća, a Hećimović navodi 1923. godinu kao takvu (Ljubić, 2003, 267). Međutim, Pravila, koja su tiskana 1933. kao pretisak onih iz 1926., točnije 20. lipnja 1926., predstavljaju najvjerodostojniji podatak o utemeljenju Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca (MHKD, 1933a).

Svrha osnivanja Matice bila je sistematskim radom i djelovanjem popularizirati dramsku umjetnost uopće, a u domaću napose, i to u najširim slojevima puka. Veliki utjecaj kazališta kao kulturno-prosvjetne institucije nije mogao biti prepušten slučaju, nego je trebalo stvarnom organizacijom utjecati na njezin razvoj. Tako se Matica prema Pravilima poziva na:

1. Udruživanje svih onih društava, klubova, zborova i sl., koji se bave glumom;
2. izgrađivanje pučkoga repertoara, i to postojećim “glumama”, uz poticaj da se stvaraju nove “glume”;
3. sabiranje statističkih podataka o stanju pučkoga kazališta u Hrvatskoj, a s ciljem sistematskoga utjecaja na njezin razvoj;
4. predlaganje nadležnim vlastima prijedloga za poboljšanje i unaprjeđenje stanja pučke glume i pučkih kazališta, koja nastaju iz dobrovoljnih inicijativa;
5. priređivanje strukovnih tečajeva s ciljem izobrazbe dobrovoljačkih redatelja;
6. pružanje strukovnih savjeta svake veste raznim društvima, klubovima, zborovima i dr., koji su članovi Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca;
7. podržavanje veza sa sličnim organizacijama u drugim državama, poput Ústřední Matice divadel ochotnictva češko-slov. v Praze II. te sudjelovanje u međunarodnom odboru za pučku glumu;
8. priređivanje gostovanja glumaca-umjetnika u onim mjestima u kojima postoje društva, zborovi, klubovi i dr.;
9. priređivanje predstava, akademija, predavanja i recitiranja te natjecanja dobrovoljačkih družina u promidžbene svrhe;
10. tiskanje izvornih hrvatskih igrokaza za pučka dobrovoljačka prikazivanja te njihovo dijeljenje među članovima.

Što se tiče sredstava s kojima je Matica raspolagala, to su bili isključivo dobrovoljni doprinosi, darovi, zapisi, članarina te dohodci od priredaba. Članarina se plaćala samo jednom u iznosu od 1.000 dinara. Postojala je i funkcija “začasnoga člana”,¹ kojega je birala glavna skupština. Takvi su članovi morali imati osobite zasluge i angažman na polju literature, pučke glume, pučkoga kazališta ili same Matice. Osim toga, redoviti članovi imali su pravo služiti se svim pogodnostima koje im je Matica pružala. Napose repertoarom, stručnim savjetovanjima, posredovanjima te aktivnim pravom glasa na glavnoj skupštini putem delegata. Posebno zanimljiva skupina članstva bila je ona “utemeljiteljna”. Ti su članovi imali pravo predlaganja i savjetovanja na glavnim skupštinama Matice, pa i pravo pristupa na sve priredbe. Također su morali platiti članarinu u istom iznosu kao i redoviti članovi (MHKD, 1933a, 5-6).

Upravni organi Matice bili su glavna skupština te upravni i nadzorni odbor. Redovitu glavnu skupštinu, koja se održavala jednom godišnje, sazivao je upravni odbor. Njoj je predsjedao starješina ili njegov zamjenik. Ona je stvarala pravovaljane zaključke ako je bila prisutna barem jedna trećina svih članova.

¹ Odnosilo se isključivo na Srećka Albinija, Josipa Bacha te Dragutina i Aleksandra Freudenreicha, koji se smatraju dijelom glavnoga inicijativnoga odbora Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca.

No, ne bude li u zakazano vrijeme prisutan potreban broj članova, tada se skupština odgađa za jedan sat kasnije, a tada ona stvara zaključke bez obzira na broj prisutnih. Međutim, odluke stvara natpolovična većina prisutnih članova sa svojim glasovima. U slučaju da su glasovi izjednačeni, konačni sud davao je starješina. Svaki je redoviti član, tj. društvo, zbor ili klub, mogao izabrati dva opunomoćenika (delegata) na redovitu godišnju skupštinu s pravom glasa. Osim toga, glavna skupština je birala starješinu, upravni i nadzorni odbor, a sve na vrijeme od tri godine. Nadalje, upravni se odbor sastojao od starješine, njegova zamjenika dva tajnika, blagajnika, knjižničara te tri odbornika. Sve sporove koji nastaju između članova Matice rješavao je "obratički sud". Svaka je sporna stranka mogla izabrati jednoga odvjetnika, koji si sporazumno biraju trećega kao pročelnika. Osuda toga suda bila je odmah pravomoćna. U slučaju prestanka djelovanja Matice zanimljivo je da sva njihova imovina prelazi u vlasništvo Matice hrvatske (MHKD, 1933a, 8-9).

Zahvaljujući sačuvanomu arhivskom fondu, postoji popis osnivača Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Tako saznajemo da je prof. Srećko Albini, inače ravnatelj Opere HNK, bio starješina u vrijeme osnivanja Matice, a arhitekt Aleksandar Freudenreich obavljao je funkciju prvoga tajnika. Osim njih osnivači su bili: Nikola Milan Simeonović, umirovljeni nadredatelj HNK; Ivka Kralj Milarova, bivša članica HNK; Darinka Simeonović, glumica; Milan Begović, književnik; Josip Bach, ravnatelj kazališta; Antonija Kassovits Cvijić, spisateljica; Dragutin Freudenreich, glumac; Mr. Eurstahije Jurkas, književnik; Fanika Dragutinović, glumica; Marija Ružička Strozzi, markiza i članica HNK; Milka Kralj, bivša članica HNK; prof. Franjo Novljan, predsjednik Prosvjetnog saveza; Luka Senjak, svećenik; Aleksandar Vlahović, novinar; Radoslav Tatalović-Tomić, bankovni ravnatelj; Đuro Kahn, arhitekt; Franjo Čeleda, privremeni namještenik; Mito Miloradović, privremeni namještenik; Marko Leventić, pripremeni činovnik. Još se kasnije navode: Dragica Madle, Olga Freudenreich, Paula Pahn, Zorka Dobričević i Katica Knežević.

3. Naručivanje predstava

Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca prikupljala je tekstove hrvatskih predstava, kao i prevedena kazališna djela drugih naroda, ili tiskana ili u prijepisu. Do tada su društva morala kupiti i nekoliko komada, a mogla su izabrati jednu predstavu, koja im je odgovarala i po mogućnosti izvedbe i po željama publike te drugim okolnostima. Matica prema svojim pravilima nije mogla posuđivati predstave, što pokazuje njihovu originalnost. Prema njima, »predstave se naprosto ne vraćaju ili se moraju više puta požurivati da se konačno povrati djelo u gotovo neupotrebljivom stanju«. Da se ipak omogući društvima,

zborovima i klubovima izbor gluma, te da ih se zaštiti od nepotrebnih izdataka, to je Matica na svojoj sjednici 16. kolovoza 1933. odredila zaključkom u kojem je ustanovila uvjete, uz koje se »mogu slati i glume uz polog jamčevine«. Tako tiskane "glume" nisu bile slane na ogled, nego su se morale kupiti, a Matica ih je dobavljala uz dnevnu knjižarsku cijenu, poštarinu te 10 dinara za "administrativni trošak". "Glume", koje nisu tiskane, dovaljala je Matica u prijepisu uz cijenu od 40 dinara po svakom činu, uz poštarinu i ponovno 10 dinara "administrativnih troškova". Sve su se, pak, predstave slale samo i isključivo poštom, osim u slučajevima gdje je naručitelj poslao novac unaprijed. Nadalje, svako je društvo, zbor ili klub koje je surađivalo s Maticom, a koje se bavi makar i prigodnim priređivanjem predstava, moglo posuditi glume koje nisu tiskane, nego samo prepisane, no morali su za to položiti jamčevinu (akontaciju). Ona je služila kao pokriće troškova kupnje ako djelo ne bi u najduljem i neprekoračivom roku od deset dana od dana ekspedicije iz Zagreba bilo vraćeno u Maticu. Ako se djelo u navedenom roku povratilo neoštećeno, Matica je vraćala jamčevinu uz razliku dodatnog prihoda kojim su se nabavljali daljnji prijepisi.

4. Aktivnosti (1925.-1936.)

Da se Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca nije usmjeravala isključivo na uže područje Zagreba, govori podatak iz *Karlovačkoga novoga lista*, koji opisuje da su »dobrovoljci od 1925. do 1927., dakle od samih začetaka, djelovali na polju kazališne umjetnosti u Karlovcu [...] i prikazali u svemu 6-7 predstava« (Anon., 1934).

Godine 1933. u mjesecu ožujku Matica je raspisala natječaj za najbolju pučku glumu s ciljem da se literatura hrvatske narodne pučke glume upotpuni novim djelima te da se književnici potaknu na pisanje pučkih predstava. Gradivo predloženih moralo je biti uzeto iz hrvatskoga narodnoga života. Pod narodnim životom podrazumijevao se život sela i njihovih žitelja, ali i sve pojave ljudskoga života, ako se odnose na ljude i prilike bilo kojega sloja, kraja i vremena. U svemu ostalom piscu je ostavljena potpuna sloboda stvaranja. Samo se tražilo da predstava bude građena po "suvremenim načelima" umjetnosti i djelovanja s pozornice. Predstava je, stoga, morala ispunjavati cijelu večer, no mogla je biti i kraća. U potonjem slučaju nagrada, tj. plaća se dijelila prema opsegu komada. Nagrada je iznosila čak 6.500 dinara (MHKD, 1933b).

U mjesecu ožujku 1935. Matica je organizirala jubilej kulturne djelatnice i spisateljice Antonije Kassowitz Cvijić, koja je između ostaloga bila i jedna od osnivačica te institucije. Članovi Matice izveli su svečanu "aktovku"² *U dvoru*

² Aktovka je kraći dramski komad u jednom činu.

bijelih, ilirski akvarel u jednoj slici. Dobrovoljci su pod vodstvom A. Freudenreicha oživjeli jednu sličicu iz naše kulturne povijesti: Ljudevita Gaja, Vatroslava Lisinskoga, Stanka Vraza, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Dragojlu Jarnjević i dr. Kazalište u zagrebačkoj Frankopanskoj ulici bilo je puno publike, koja je jubilariku srdačno pozdravila. Gospođa Cvijić zahvalila je svima okružena svojom “djecom”, kako je nazivala kazališne dobrovoljce, te je naglasila da je svoju ljubav za kazalište predala najmlađima, da ju čuvaju i slijede (M. F., 1935, 28).

Osim na jubilejima, Matica je sudjelovala i na priredbama raznih drugih društava. Tako je, primjerice, veliki uspjeh polučila prikazivanjem komada *Čovjek* pred Zagrebačkom katedralom za Hrvatsko planinarsko društvo, koje ih je angažiralo. Komad je bio čak četiri puta prikazivan, a ulaznice su bile razgrabljene. Za velik uspjeh priredbe najveća je zasluga bila, prema Hrvatskom planinaru, samih glumaca, zbog čega su im zahvalili (Anon., 1935). O tom je događaju pisala i Marija Jurić Zagorka. Pod vedrim nebom ispred Zagrebačke katedrale u kolovozu 1935. dobrovoljci su izveli dramu *Čovjek* »o čijoj su izvedbi svi najstroži kritičari jednoglasno pisali sa dubokim priznanjem, uspoređivali su je gotovo s hudožestvenicima – što kod nas znači – vrhunac. Matica vjerna svojim narodnom tradicijama znala je u tom komadu vrlo vješto režijom iznijeti narodnu nošnju seljaka i uvrstiti u igru tamburaše« (Jurić Zagorka, 1935c).

Matica je posebnu pažnju posvećivala i emancipaciji žena. Tako je *Ženski list* zabilježio veliki intervju s Ernom Krajač,³ dobitnicom nagrade Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, koja je svojom dramom *Sitničarija starog Peroša* u natječaju pobijedila kasnije slavnoga Milana Begovića. Riječ je bila o drami u šest činova, koja je donosila jednu od rijetkih kritika malograđanskoga morala. Spisateljicu je osobno intervjuirala Marija Jurić Zagorka (Zagorka, 1935b).

Matica je doživjela svoj apsolutni zenit sudjelovanjem i osvajanjem prve nagrade njezine plesne skupine na međunarodnom plesnom natjecanju povodom 11. Olimpijskih igara u Berlinu 26. kolovoza 1936. godine u kazalištu Deutsche Voksbüne na Horst Wesel-Platzu. Uspjeh tih hrvatskih plesača možemo smatrati početcima građanskoga bavljenja hrvatskim folklornim plesovima u scenskom obliku (Anon., 1936). O daljnjem razdoblju djelovanja autor nije pronašao arhivske i novinske podatke.

³ Erna Krajač (1886.-1945.) bila je hrvatska dramatičarka i pjesnikinja. Bavila se i književnim i političkim radom. Tijekom Drugoga svjetskoga rata zbog ilegalnih promidžbenih djelatnosti partizanskoga pokreta bila je povremeno zatvarana u logorima Stara Gradiška i Lepoglava. Tijekom toga razdoblja radila je kao bolničarka u prihvatnim centrima Crvenoga križa (Pranjko, 2013).

5. Zaključak

Kralj Aleksandar pokušao je ukidanjem parlamentarizma i prijenosom vlasti na sebe, dakle, Šestosiječanjskom diktaturom 1929. učiniti od Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, jednu nacionalno i kulturno homogenu državu. Međutim, prisilno stvaranje jedne jedinstvene jugoslavenske kulture imalo je suprotan efekt od onoga što je režim htio postići, te je zbog toga morao posegnuti za represivnim mjerama u vidu cenzure i zabrane nepoželjnih pojava. Kazalište je bilo u načelu mjesto zabave, ali i mjesto izražavanja ideologija suprotnih propisanoj ideologiji.

U takvim prilikama nije ni čudo što se je razvila Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca kao protuteža onomu službenomu, nacionalnomu, dakle HNK, a zapravo je narodno kazalište još uspješnije i mimo kontrole vlasti Matica savršeno upotpunjavala i njime rukovala. Tako je Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca pokazala da i s amaterskim društvom može omogućiti jedinu svrhu prave kazališne umjetnosti, a to je služiti izgrađivanju hrvatske nacionalne kulturne individualnosti te očuvanju hrvatskoga kulturnoga identiteta između dvaju svjetskih ratova, koje je bilo prešućeno u hrvatskoj poslijeratnoj historiografiji do danas. Upravo je zato ova tema relevantna i za hrvatsku političku i društvenu historiografiju. Ona je važna i za nacionalnu povijest pedagogije jer predstavlja specifičan oblik pučkoga kazališnoga obrazovanja, koje je uspjele postati institucionalizirano osnivanjem i djelovanjem Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. No, valja napomenuti da je autoritarni režim u kojem je nastala ipak utjecao i na njezinu unutrašnju organizaciju, čemu svjedoče Pravila i vrlo strogo ustrojstvo Matice. Tako je ipak i moralo biti tako jer pravila u nekom drugom obliku vjerojatno ne bi bila potvrđena. Unatoč tomu, Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca ostat će zauvijek upamćena kao jedan od modela njegovanja i razvoja hrvatske kulture. *Ars longa, vita brevis.*

Slikovni prilozi

Pristupnica

Na temelju pravila M. H. K. D. odobrena pod br. 58.698/1926. po velikom županu zagrebačke oblasti u Zagrebu dne 10. rujna 1926.. želimo pristupiti MATICI HRVATSKIH KAZALIŠNIH DOBROVOLJACA u Zagrebu

kao
redoviti član.

Naziv društva (kluba, zbora ili sl.):			
Naziv ako dobrovoljci čine pododbor (sekciju ili sl.) društva:			
Mjesto, ulica i kućni broj, društvenih prostorija (ili člana na kog se šalju dopisi)			
Ime, prezime, zvanje i adresa voditelja (redatelja) i uvježbavatelja pretstava:			
Društvo, klub, zbor broji	kazališnih dobrovoljki:		
	kazališnih dobrovoljaca: DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU		
Društvo (klub, zbor ili sl.) postoji od:			
Pretstave se prikazuju redovito u dvorani:			
Prikazuju li se i glazbena djela? Kakav orkestar? Kako se zove?			
Do sada su prikazivane slijedeće pretstave:			
A u t o r	NASLOV KOMADA	Koliko činova	Koliko puta i datum prikazivanja
Koliko puta glumi društvo (klub, zbor ili sl.) poprečno na godinu:			
Opaske:			

U _____ dne _____ 193__

Pretsjednik:
(Pročelnik):

Tajnik:

Slika 1. Obrazac pristupnice za redovite članove Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, HR-DAZG-1005 (fotografirao Vlatko Smiljanić). Pet primjeraka čuva se u Državnom arhivu u Zagrebu.

U _____ dne _____ 19__

NARUDŽBA

DRAŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

Matici Hrvatskih Kazališnih Dobrovoljaca u Zagrebu,
Gajeva ulica 2B. VI.

Ovime naručujemo niže navedena kazališna djela u prepisu na ogled uz uvjete navedene na drugoj strani:

Tek. br.	Ime autora	Naslov glume	Činova	Opaska
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

Ukupno činova: _____ po 40— D = _____ D

K tome za: poštarinu _____ D
administrativni trošak 10— D

Sveukupno Dinara _____

(slovima _____ Dinara

koji iznos — smo poslali današnjom poštom na Vaš naslov — izvolite ubrati od nas poštansku pouzecem.

Točan naslov na koga se djelo šalje: _____

Mjesto i adresa: _____

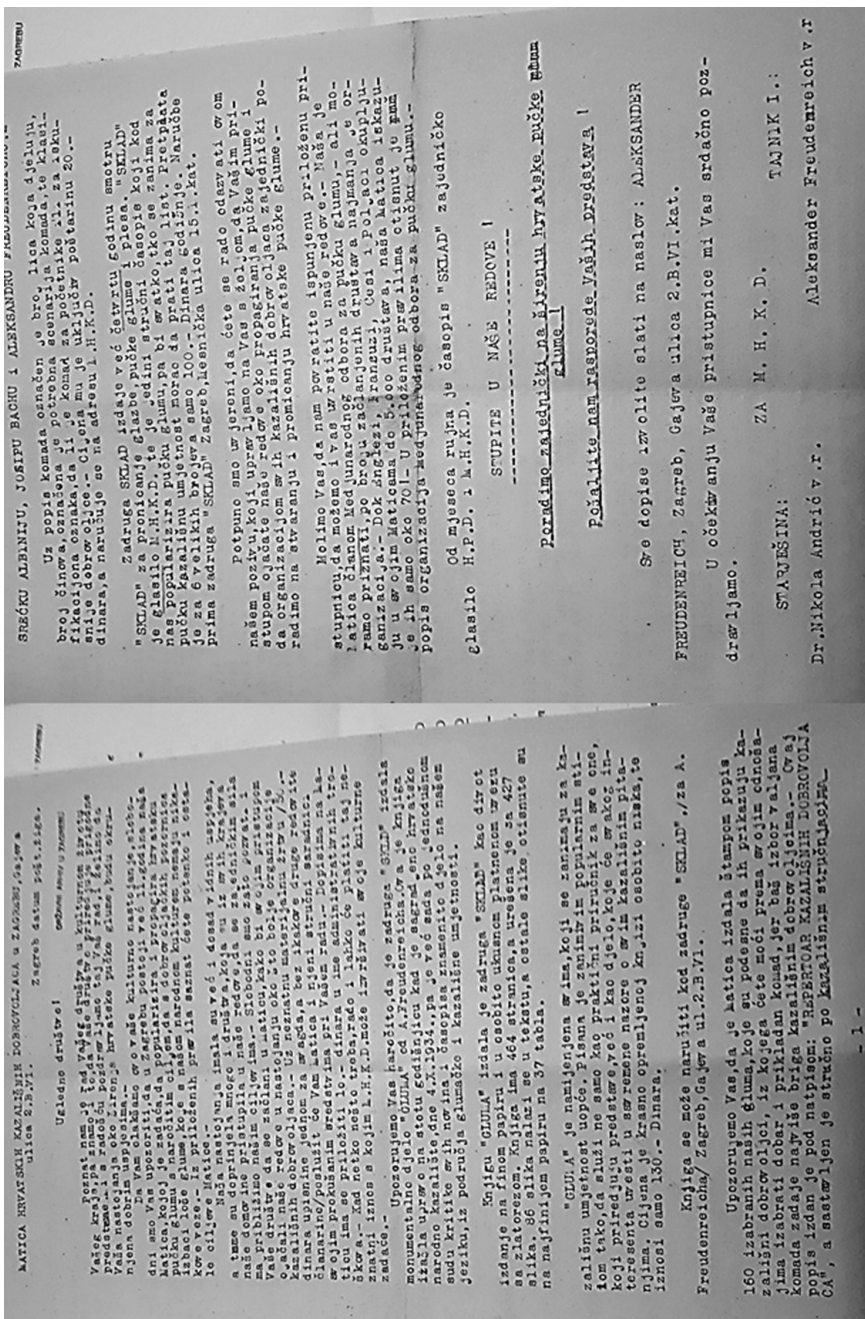
Sa uslovima na naledju ove narudžbe u cijelosti smo sporazumni te ih prihvaćamo i smatramo obvezatnim za nas.

U slučaju bilo kakovog spora iz ovog posla podvrgavaju se obje stranke pravorijeku obraničkog suda trgovinsko-industrijske komore u Zagrebu, odričući se svakog prava priziva, utoka ili inog pravnog lijeka protiv presude, kojoj se priznaje ovakva odluka.

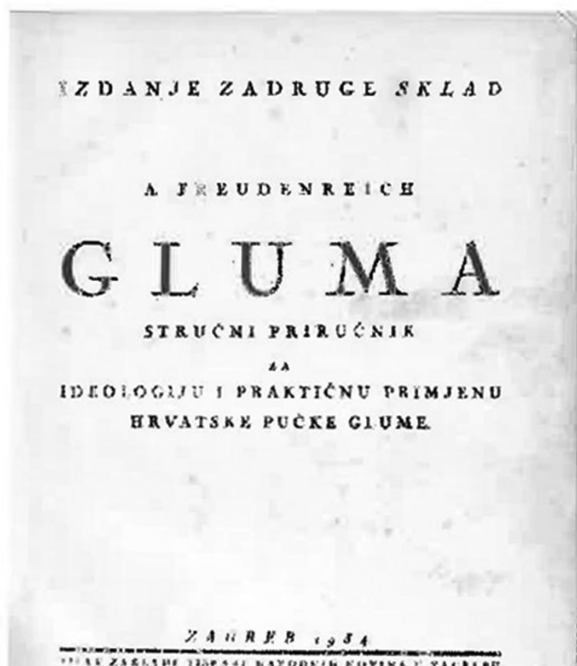
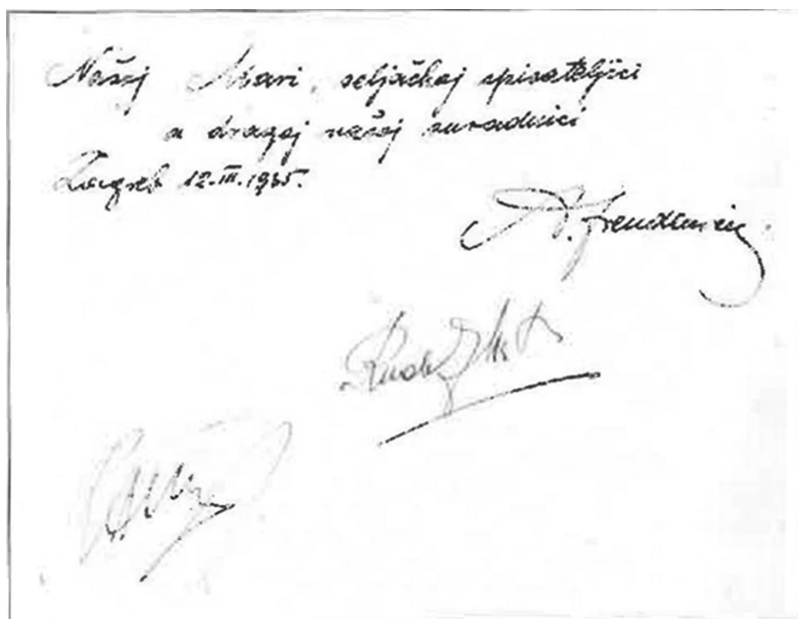
Potpis naručitelja: _____

Okreni I
Čitaj pomno uslove, da ne bude nesporazumka.

Slika 2. Obrazac narudžbenice, HR-DAZG-1005 (fotografirao Vlatko Smiljanić). Tri primjerka čuvaju se u Državnom arhivu u Zagrebu.

Slika 3. Dvostrani letak kojim je Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca promovirala svoju aktivnost, pozivala na učlanjenje te reklamirala djelo Aleksandra Freundreicha *Gluma*, koje je bilo priručnik svim društvima, zborovima i klubovima učlanjenima u Maticu, HR-DAZG-1005 (fotografirao Vlatko Smiljanić). Jedan primjerak čuva se u Državnom arhivu u Zagrebu.

Slika 4. Naslovnica i posveta priručnika *Gluma* Aleksandra Freudenreicha s posvetom Mari Matočec, ostavština obitelji Matočec (skenirao Vlatko Smiljanić). Mara Matočec (1885.-1967.), hrvatska pučka spisateljica iz seljačkoga pokreta braće Radić i prva hrvatska političarka sastavljala je igrokaze i priređivala predstave.

Slika 5. Dopisnica A. Freudenreicha Mari Matočec iz Zagreba 23. prosinca 1934., ostavština obitelji Matočec (skenirao Vlatko Smiljanić). Tekst: “Silno sam razveseljen Vašom kartom, pa želim Vama i svim dragim Korijancima, a osobito deklama i snejama Sretan Božić i sretniju Novu Godinu. Vaš odani A. Freudenreich.”

Slika 6. Zajednička snimka nakon premijere *Prečasnog i purančoka* snimljena u Koriji 1934. godine, ostavština obitelji Matočec (skenirao Vlatko Smiljanić). Mara Matočec sjedi treća s desne strane, do njezina desnoga ramena A. Freudenreich, a do lijevoga Slavko Batušić.

Literatura

- Albini, Srećko; Bach, Josip; Freudenreich, Dragutin (1930). *Repertoar kazališnih dobrovoljaca*. Zagreb: Knjižara St. Kugli.
- Anon. (1934). Razvitak kazališta u Karlovcu poslije rata. *Karlovački novi list*, 1(1), 3.
- Anon. (1935). Gradnja Tomislavovog Doma na Medvednici. *Hrvatski planinar*, 6.
- Anon. (1936). Nakon berlinske slave – paprikaš u Samoboru. *Ženski list*, 12(9), 3-4.
- Banović, Snježana (2012). *Država i njeno kazalište*. Zagreb: Profil.
- Banović, Snježana (2013). *Kazalište krize*. Zagreb: Durieux.
- Cipek, Tihomir (2006). Stoljeće diktatura u Hrvatskoj. U: Ljubomir Antić (ur.), *Hrvatska politika u XX. stoljeću* (str. 284-286). Zagreb: Matica hrvatska.
- Hećimović, Branko (2002). Fragmenti o postojanju i djelovanju Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. U: *Krležini dani u Osijeku 2001., hrvatska dramska književnost i kazalište – inventura milenija: Drugi dio* (str. 135-156). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- HNK (s. a.), *HNK u Zagrebu*. URL: <https://www.hnk.hr/hr/o-nama/povijest/hnk-u-zagrebu/> (07.08.2019)
- Jurić Zagorka, Marija (1935a). Tko želi upoznati kazališnu umjetnost. *Ženski list*, 11(9), 33.
- Jurić Zagorka, Marija (1935b). Erna Krajač. *Ženski list*, 11(8), 5.
- Jurić Zagorka, Marija (1935c). Veličanstvena predstava pred zagrebačkom katedralom. *Ženski list*, 11(9), 4.
- Ljubić, Lucija (2003). Drugi dio inventure drugog milenija (Krležini dani u Osijeku 2001. Hrvatska dramska književnost i kazalište – inventura milenija: *Kazalište*, 7(13-14), 266-267.
- M. F. (1935). Kazalište: Proslava jubileja gdje Kassowitz-Cvijić. *Ženski list*, 11(3), 28.
- MHKD (1933a). *Pravila Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca u Zagrebu*. Zagreb: Tiskara C. Albrecht.
- MHKD (1933b). Natječaj za pučku glumu. *Ženski list*, 9(3), 41.
- Pranjko, Klara (2013). Krajač, Erna. U: *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Smiljanić, Vlatko (2010). *Mara Matočec – hrvatska spisateljica, prosvjetno-kulturna aktivistica i političarka – biografija*. Virovitica: Vlastita naklada.

Arhivsko gradivo

HR-DAZG-1005. Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. (Državni arhiv u Zagrebu)

Contributions to the History and Activities of the Association of Croatian Theater Volunteers in Zagreb

Summary

Croatia's social life in the interwar period (1918-1941) was marked by a theatrical culture that assumed an important role in everyday life. The most important institution of theatrical amateurism was certainly the Association of Croatian Theater Volunteers based in Zagreb, which operated from 1926 to 1941. In this article, the author presents a review of the Association's activity from its foundation to liquidation, basing her research on archival sources and the press published at the time. The importance of this institution lies in the fact that its founder and chief members were prominent people. In addition, the Association was extremely well-known and popular, as was testified by the newspapers published within that time frame. Since archival sources are available, the author has been able to explore an overview of the Association's activities at the present time.

Keywords: The Association of Croatian Theater Volunteers, Croatian Theater, Folk Education, Social History